

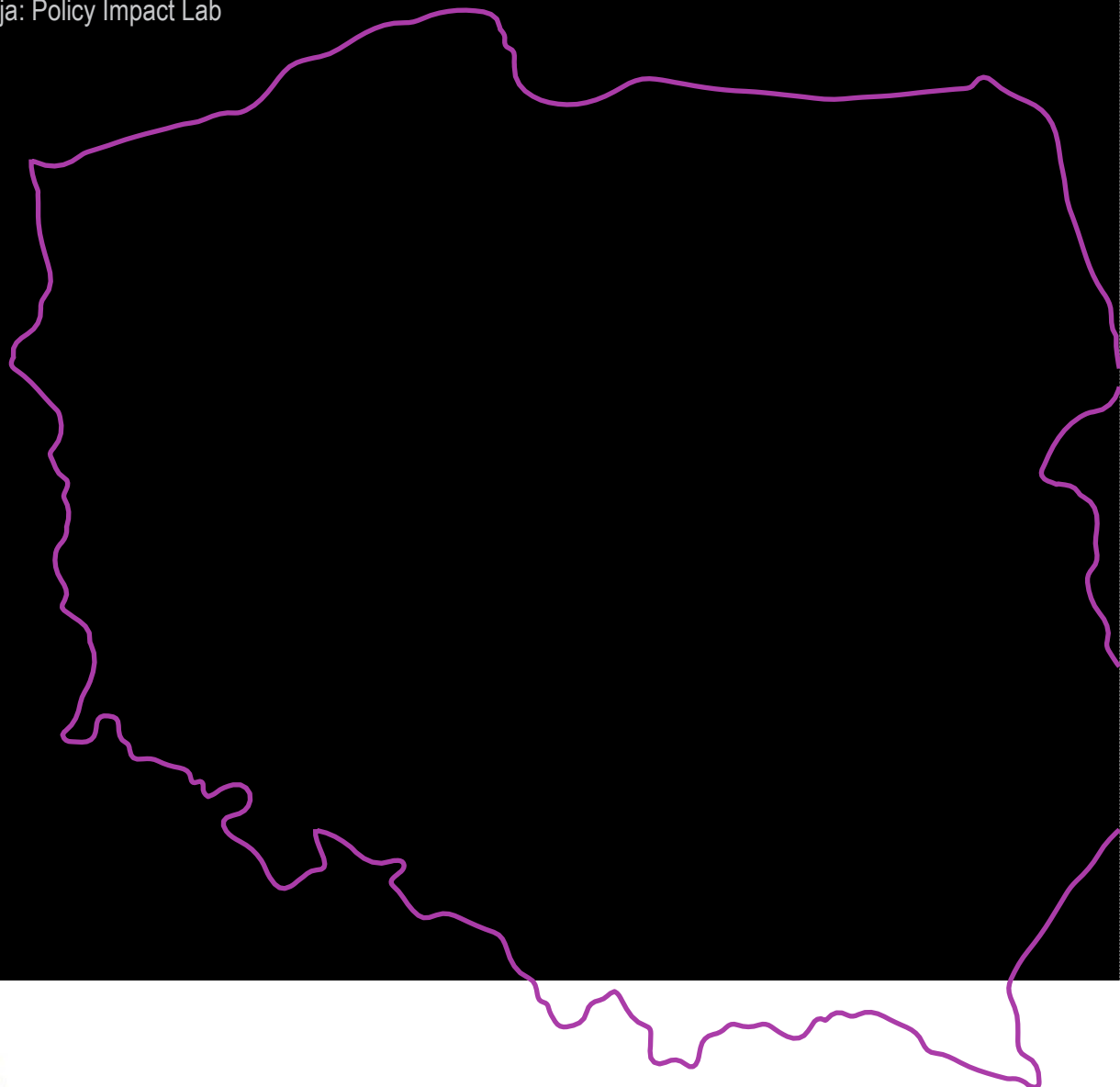

Raport dotyczący sektora pomocy społecznej i usług wsparcia dla osób niepełnosprawnych w Polsce

Część raportów dotyczących poszczególnych państw jest dostępna na stronie EASPD

Autor: Jan Czarzasty, Instytut Filozofii, Socjologii i Socjologii Ekonomicznej, Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie

Koordinacja i redakcja: Policy Impact Lab

Opisując stan pomocy społecznej w Polsce zwykle podkreśla się, że w przypadku usług dla osób niepełnosprawnych rola rodziny pozostaje kluczowa (tzw. niski poziom „defamilizacji”). Cały system instytucjonalnego wsparcia dla osób niepełnosprawnych określany jest jako „rozdrobniony” i kierujący się logiką sektorową (Gąciarz, Kubicki, Rudnicki, 2014), czyli zdeintegrowany pod względem zarządzania, rozdziału środków i obowiązków. W rezultacie, gdy w wielu obszarach polityki dotyczących niepełnosprawności obserwuje się podejście scentralizowane, to koordynacja pomiędzy sektorami jest niesprawna, głównie ze względu na słabą pozycję centralnego organu administracyjnego, Pełnomocnika Rządu d.s. Osób Niepełnosprawnych, którego rola jest z mocy prawa przypisana wiceministrowi pracy, a jego obowiązki ograniczają się do merytorycznego nadzoru nad określonymi instytucjami, bez uprawnień do skutecznej koordynacji ich działań. W większości obszarów polityki istnieje organ centralny, lecz wiele usług świadczonych jest na poziomie lokalnym, według uznania gmin. Widoczne jest to również w przypadku opieki społecznej i usług pomocniczych.

PODSEKTORY POMOCY SPOŁECZNEJ I USŁUG WSPARCIA ORAZ ICH CECHY CHARAKTERYSTYCZNE

Interwencja we wczesnym dzieciństwie

Ogólnie brakuje jasnych zasad i kryteriów kwalifikowalności świadczenia usług w zakresie interwencji we wczesnym dzieciństwie. Głównym problemem jest brak w polskim prawie jednolitej definicji niepełnosprawności. Rodzicom trudno jest uzyskać lekarskie orzeczenie o niepełnosprawności, szczególnie w przypadkach niepełnosprawności, których nie widać gołym okiem (np. zaburzeń psychicznych lub intelektualnych).

W okresie prenatalnym, wsparcie dostępne jest w ramach rządowego programu „Za życiem”, wdrażanego od 2016 roku. Rodziny z "ciężko chorymi" dziećmi (tzn. z poważnym i nieodwracalnym upośledzeniem lub nieuleczalną, zagrażającą życiu chorobą), mają prawo do specjalnej pomocy medycznej (bezpłatnych lub dofinansowanych produktów medycznych, a także natychmiastowego dostępu do usług medycznych i farmaceutycznych).

Istnieją żłobki zaprojektowane specjalnie z myślą o dzieciach niepełnosprawnych. Mogą one ubiegać się o dotacje od państwa, niezależnie od ich statusu własności (kwalifikują się zarówno obiekty publiczne, jak i prywatne). O ile w zwykłych żłobkach maksymalna liczba dzieci na opiekuna wynosi 8, to w przypadku dzieci niepełnosprawnych tylko 5.

Dla dzieci powyżej trzeciego roku życia, kwalifikujących się do przedszkola, istnieją trzy rodzaje placówek: ogólnodostępne (dla dzieci bez niepełnosprawności), integracyjne (mające na celu integrację dzieci zdrowych i niepełnosprawnych) oraz specjalne (dla dzieci z poważnymi niepełnosprawnościami, które uniemożliwiają im korzystanie z pierwszego i drugiego wariantu). Tylko warianty drugi i trzeci oferują specjalne wsparcie dla dzieci z niepełnosprawnościami, chociaż w przedszkolach integracyjnych, zakres usług do nich skierowany jest ograniczony. Tylko w placówkach typu trzeciego dzieci upośledzone w stopniu głębokim, mogą liczyć na pomoc specjalistyczną (wsparcie oligofrenopedagoga, fizykoterapeuty, psychologa, logopedy itd.) Nie istnieje jeden ogólnokrajowy model edukacyjny ponieważ nauka przedszkolna, a także obowiązkowa edukacja szkolna, podlegają władzy samorządu terytorialnego. Aby zapisać dziecko do przedszkola typu trzeciego, rodzice muszą przedstawić orzeczenie o niepełnosprawności wydane przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

W zakresie wczesnego wspomaganie rozwoju działają specjalistyczne zespoły wsparcia. Usługi te mogą być świadczone w organizacjach, czyli w przedszkolach lub domach dziecka (również w rodzinach zastępczych). W skład podstawowego zespołu wchodzi: pedagog, psycholog i logopeda (możliwe jest poszerzenie składu o innych specjalistów, w zależności od potrzeb). Rodzice powinni zgłaszać się o pomoc do publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych. Dla klientów poradni usługi te są bezpłatne. Zespoły są zwykle tworzone przez placówki edukacyjne, a finansowane lub dodofinansowywane, w przypadku placówek niepublicznych, przez gminy ze środków przeznaczonych na edukację (przekazywanych ze szczebla centralnego do lokalnego). Istnieją również środki finansowe przeznaczane na te cele dostępne bezpośrednio na szczeblu centralnym (w ramach programu „Za życiem”). Inne wyspecjalizowane placówki nie będące instytucjami edukacyjnymi również mogą ubiegać się o przyznanie statusu podmiotu świadczącego usługi w zakresie wczesnego wspomaganie rozwoju, i jeśli ich wnioski zostaną przyjęte, otrzymać stosowne dofinansowanie. Dzieci zakwalifikowane do otrzymania pomocy mają do niej prawo do czasu rozpoczęcia edukacji szkolnej.

Istnieje również możliwość ubiegania się o zajęcia rehabilitacyjne, w specjalnych placówkach publicznych lub prywatnych (dofinansowanych przez PFRON), w których uczestniczą dzieci (od 3 roku życia) razem z rodzicami¹.

¹ Ponadto, w przypadku oficjalnego orzeczenia niepełnosprawności u dziecka, rodzice mogą ubiegać się o pozwolenie na parkowanie w miejscach przeznaczonych dla niepełnosprawnych.

Placówki uprawnione do świadczenia usług rehabilitacyjnych dotowane przez PFRON figurują w specjalnym rejestrze wojewódzkim, zawierającym listę kwalifikujących się rodzajów niepełnosprawności oraz wykaz świadczonych usług.

Wsparcie w zakresie edukacji

Według statystyk krajowych (GUS 2018), do szkół uczęszcza około 160.000 niepełnosprawnych uczniów, w tym 93.400 do szkół podstawowych (w tym 30.600 do szkół specjalnych), 34.300 do gimnazjów (w tym 16.600 do szkół specjalnych) i 32.500 do liceów (w tym 23.000 do szkół specjalnych). Ponadto, 9.500 uczniów w wieku szkoły podstawowej i 2.000 w wieku szkoły średniej korzysta z nauczania indywidualnego.

Tak jak w przypadku nauczania przedszkolnego, edukacja szkolna na poziomie podstawowym (zob. akapit na temat wczesnej interwencji) oparta jest na tym samym modelu zakładającym trzy warianty: szkoły ogólnodostępnej, szkoły integracyjnej oraz szkoły specjalnej.

Wsparcie w zakresie edukacji zapewniane jest przez władze nadzorujące szkolnictwo. Uczniowie z niepełnosprawnością mają prawo do bezpłatnego transportu do i ze szkoły. Uczniom z lekkim stopniem niepełnosprawności przysługuje transportu tylko do czasu ukończenia szkoły podstawowej. Uczniowie z umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności (fizycznej i/lub intelektualnej) mają prawo do transportu do szkoły podczas całego cyklu edukacji (szkoła średnia, do 21 roku życia). Jeśli gmina nie zapewnia transportu, rodzicom lub opiekunom przysługuje zwrot kosztów poniesionych w związku z samodzielnym zapewnieniem transportu.

Zgodnie z ustawą o oświacie, uczniom uczęszczającym do szkół ogólnodostępnych, zarówno publicznych, jak i prywatnych, przysługuje bezpłatne wsparcie różnego rodzaju, np. zapewnienie w szkołach nauczycieli i personelu asystującego oraz dostępu do specjalistycznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej poza szkołą.

Uczniowie z niepełnosprawnością mogą ubiegać się o wydłużenie każdego stopnia edukacji obowiązkowej o rok. Maksymalny wiek uczęszczania do szkoły podstawowej wynosi 20 lat, natomiast maksymalny wiek uczęszczania do szkoły specjalnej 24 lata.

Niepełnosprawni uczniowie mają prawo wymagać, aby obowiązkowe egzaminy były przeprowadzane w sposób dostosowany do ich potrzeb.

Wsparcie w zakresie zatrudnienia

Podstawę prawodawstwa dotyczącego rynku pracy, zatrudnienia i polityki publicznej stanowi zasada niedyskryminacji. Podstawową formą pomocy w zakresie zatrudnienia osób niepełnosprawnych jest dofinansowanie ze strony Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON). Na mocy ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, każdy pracodawca zatrudniający co najmniej 25 pracowników (zatrudnionych na pełen etat) jest zobowiązany do dokonywania miesięcznych wpłat na PFRON, jeżeli udział pracowników z orzeczoną niepełnosprawnością jest mniejszy niż 6%. Jeśli udział pracowników z niepełnosprawnością wynosi co najmniej 6% lub jeśli firma nabywa usługi/towary od dostawców wymienionych w przepisach (tzw. system kwotowy) – wtedy pracodawcom przysługuje zwolnienie z opłat na PFRON. Pracodawcy posiadający co najmniej 6% niepełnosprawnych pracowników na liście płac lub ci, którzy są zwolnieni z obowiązku opłaty na PFRON mogą ubiegać się o miesięczne dofinansowanie w formie ryczałtu, w wysokości zależącej od stopnia niepełnosprawności pracownika, na pokrycie kosztów wynagrodzenia pracowników niepełnosprawnych.

Ponadto, w Polsce istnieją zakłady pracy chronionej (ZPCh). Aby otrzymać/utrzymać szczególny status zakładu pracy chronionej, muszą one zatrudniać co najmniej 50% pracowników z niepełnosprawnościami, w tym minimum 20% z umiarkowanym lub znacznym stopniem niepełnosprawności. Każdy pracodawca może starać się o nadanie takiego statusu, jeżeli spełnia podstawowe warunki. Status zakładu pracy chronionej (ZPCh) jest nadawany przez wojewodę na mocy decyzji administracyjnej. Według danych opublikowanych przez pełnomocnika rządu ds. osób niepełnosprawnych, w pierwszym półroczu 2018 roku działało w Polsce 975 prywatnych zakładów pracy chronionej (wszystkie formy prawne działalności mogą posiadać taki status, wyjątkiem są spółki partnerskie), zatrudniających w sumie 153 tysiące pracowników (w tym 120 tysięcy niepełnosprawnych, czyli 78%). Korzyści oferowane przez państwo, mające na celu zachęcenie przedsiębiorców obejmują: zwolnienia z niektórych podatków, zwrot części kosztów poniesionych w związku z przystosowaniem miejsc pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych, współfinansowanie oprocentowania pożyczek na pokrycie działalności związanej z rehabilitacją zawodową i społeczną pracowników niepełnosprawnych.

Podmioty, które nabywają towary lub usługi od firm zatrudniających co najmniej 25 pracowników, z których minimum 30% charakteryzuje się umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności (posiadanie statusu zakładu pracy chronionej jest konieczne), mogą ubiegać się o obniżenie opłacanych składek na PFRON maksymalnie o 50% należnej miesięcznej składki.

Istnieje jeszcze jedna kategoria pracy chronionej przeznaczonej dla osób z umiarkowanym lub znacznym stopniem niepełnosprawności. Oferowana jest przez zakłady aktywności zawodowej (ZAZ). W tym przypadku określono, że potencjalni pracownicy muszą mieć stwierdzone upośledzenie umysłowe, zaburzenie psychiczne lub spektrum zaburzeń autystycznych. W przeciwieństwie do zakładów pracy chronionej (ZPCh), zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) nie mogą być prowadzone przez spółki handlowe. Tylko samorządy terytorialne oraz organizacje pozarządowe mogą założyć zakład aktywności zawodowej. Minimalny udział pracowników niepełnosprawnych wynosi 70%. Status zakładu aktywności zawodowej nadawany jest przez wojewodę na mocy decyzji administracyjnej. Według krajowych statystyk (GUS 2017), w momencie sporządzania niniejszego raportu, na koniec 2018 roku istniało około 100 zakładów aktywności zawodowej zatrudniających około 4.000 osób. Zakłady aktywności zawodowej są zwolnione z większości podatków związanych z ich działalnością.

Innym rodzajem działalności jest spółdzielnia socjalna, która z prawnego punktu widzenia, jest połączeniem prywatnego przedsiębiorstwa i organizacji pozarządowej. Posiada dwa główne cele: zapewnienie integracji społecznej i zawodowej jej członków oraz prowadzenie działalności gospodarczej w celu generowania przychodów. Jeśli odnotowana zostaje nadwyżka finansowa, musi ona zostać przeznaczona na cele określone w statucie spółdzielni, jako że jest to organizacja non profit. Osoby z niepełnosprawnościami wymienione są wśród grup, które mogą założyć spółdzielnię socjalną. Spółdzielnie socjalne są zrzeszone przez Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Społecznych, który do tej pory zarejestrował 226 spółdzielni członkowskich (w tym 218 czynnych).

Pracodawcy są również zobowiązani do usprawnienia miejsca pracy w zależności od potrzeb niepełnosprawnych pracowników (zgodnie z art. 23a ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych). Te usprawnienia obejmują: likwidację barier architektonicznych/fizycznych, zapewnienie odpowiedniego wyposażenia (np. sprzęt biurowy sterowany głosem umożliwiający pracę niewidomym), jak również dostosowanie godzin pracy, sposobu wydawania poleceń służbowych, rodzaju oferowanych szkoleń oraz oferty integracyjnej – w zależności od rodzaju niepełnosprawności i deklarowanych potrzeb.

Opieka dzienna

Poza działaniami inicjowanymi przez samorządy terytorialne oraz organizacje pozarządowe, nie istnieją ogólnokrajowe strategie ani działania mające na celu zapewnienie dziennej opieki osobom z niepełnosprawnościami. Istnieje wiele łączonych inicjatyw angażujących samorządy terytorialne i organizacje pozarządowe. Poza tymi działaniami, mamy do czynienia z instytucjonalną próżnią (można powiedzieć stanem

zawieszenia), w której znajdują się osoby niepełnosprawne w wieku powyżej 24 lat niezdolne do wejścia na otwarty rynek pracy lub niemogące znaleźć pracy chronionej. Problem wymaga skoordynowanych działań politycznych. Przykłady podmiotów świadczących usługi skierowane do osób z ciężkimi niepełnosprawnościami obejmują: kluby wspólnotowe, środowiskowe domy samopomocy, dzienne ośrodki pobytu, ośrodki wsparcia i rehabilitacji, warsztaty terapii zajęciowej. Warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) funkcjonują w Polsce od 1991r. Warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) to przedsięwzięcia nienastawione na zysk i finansowane w dużej części przez PFRON. WTZ oferują terapię zajęciową w różnych formach. Każda organizacja, która planuje założenie warsztatu terapii zajęciowej musi złożyć wniosek do powiatowego centrum pomocy rodzinie (PCPR). Według narodowych statystyk (GUS 2017) w roku 2016 w Polsce istniało około 700 warsztatów terapii zajęciowej.

Wsparcie życiowe

Publiczna pomoc społeczna na poziomie gminy zapewnia wsparcie osobiste.

Pracownicy socjalni i opiekunowie środowiskowi zatrudnieni przez ośrodki pomocy społecznej (OPS) lub powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR)² zapewniają codzienną pomoc osobom potrzebującym (nie tylko ze względu na niepełnosprawność³, ale również osobom starszym). Wsparcie obejmuje wykonywanie codziennych obowiązków, zakupy, pomoc w sprawach formalnych. Pomoc ta jest uzależniona od decyzji lokalnych ośrodków pomocy społecznej (OPS) lub powiatowych centrów pomocy rodzinie (PCPR), w zależności od tego, który z nich otrzyma wniosek, a nie lekarza (jednak wraz z formalnym wnioskiem o pomoc należy dostarczyć dokumentację medyczną). Są to usługi płatne, ale osoby o bardzo niskich dochodach (progi określone prawem) mogą zostać zwolnione z opłat, których wysokość ustala gmina. Usługi te są dostępne dla osób mieszkających samodzielnie, ale osoby mieszkające w wieloosobowych gospodarstwach domowych mogą również złożyć wniosek, jeżeli inni członkowie gospodarstwa domowego wymagają opieki.

Technologie wspomagające lub sprzęt pomocniczy nie są zapewniane bezpośrednio, lecz poprzez dofinansowanie przez PFRON (czyli na poziomie krajowym), a konkretnie poprzez refundację zakupu sprzętu. PFRON dofinansowuje korzystanie przez rodziców dzieci niepełnosprawnych z takich towarów/usług jak: turnusy rehabilitacyjne w ośrodkach rehabilitacji dla dzieci niepełnosprawnych, sprzęt rehabilitacyjny (60-80% kosztów), sprzęt ortopedyczny, usuwanie barier architektonicznych (do 95% kosztów, nie więcej niż 57 tys. zł).

Osoby z niepełnosprawnościami są również uprawnione do korzystania ze wsparcia oferowanego przez PFRON w ramach programu „Aktywny samorząd”. Środki pochodzą z budżetu państwa, lecz rozdzielane są przez władze samorządowe. Dofinansowanie jest przeznaczone na zakup sprzętu (np. elektrycznych wózków inwalidzkich, protez czy przystosowania samochodów dla potrzeb niepełnosprawnych kierowców).

Koszty zakupu i utrzymania psów przewodników nie są pokrywane przez państwo. Szkoleniem i przydziałem psów zajmują się organizacje pozarządowe, zazwyczaj posiadające status prawny fundacji. Polski Związek Niewidomych (PZN) ma długie doświadczenie w szkoleniu psów przewodników. Dla placówek szkoleniowych dostępne jest wsparcie finansowe (dotacje PFRON) pokrywające część kosztów szkolenia i utrzymania psów.

² OPS są organizowane na poziomie gminy, a PCPR na poziomie powiatu.

³ Wszystkie rodzaje niepełnosprawności. Niemniej decyduje nie lekarz, lecz pomoc społeczna. Osoby z tymczasową niepełnosprawnością (np. w czasie rekonwalescencji po pobycie w szpitalu) mogą również złożyć wniosek o taką pomoc.

Długookresowa opieka instytucjonalna i opieka wytchnieniowa

Długookresową opiekę zapewniają zwykle domy pomocy społecznej (DPS) w formie opieki całodobowej. Usługi te są płatne, ale częściowo dofinansowywane przez państwo. Dorosłe osoby niepełnosprawne, uznane za niezdolne do samodzielnego funkcjonowania, mogą zamieszkać w DPS tylko na mocy własnej decyzji lub wbrew własnej woli na podstawie postanowienia sądu o ubezwłasnowolnieniu.

Opieka wytchnieniowa nie istnieje w Polsce jako środek pomocy uznany przez państwo. Była ona przedmiotem debaty wiosną 2018 roku, kiedy grupa posłów opozycji przedstawiła projekt ustawy dotyczący publicznego wsparcia dla osób niepełnosprawnych i opiekujących się nimi członków rodziny. Niektóre gminy oferują usługi wytchnieniowe bezpośrednio lub za pośrednictwem organizacji pozarządowych. W dużych miastach, np. w Krakowie, Gdańsku, Poznaniu, czy Białymstoku, opiekun może pozostawić podopiecznego w placówce opiekuńczej na część dnia lub dłużej (obowiązują różne zasady). Usługi te są bezpłatne, ale dostępne tylko dla osób z oficjalnym orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności.

Wsparcie w zakresie rekreacji i życia towarzyskiego

W zakresie rekreacji i życia towarzyskiego istnieją tylko inicjatywy oddolne, których autorami są gminy i/lub organizacje pozarządowe. Poza zajęciami sportowymi, nie mamy kompleksowego obrazu dostępnych działań wspierających rekreację i życie towarzyskie osób z niepełnosprawnościami.

Zajęcia sportowe rozwijają się bardzo szybko, nawet na poziomie profesjonalnych zawodów sportowych. Polska reprezentacja na zimowych igrzyskach paraolimpijskich w 2018r. składała się z 8 członków. Niemniej, oferta zajęć sportowych i rehabilitacyjnych przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnością jest wciąż bardzo skromna i w większości skoncentrowana w dużych i średnich miastach. Istnieje ogólnopolska organizacja, Polski Związek Sportu Niepełnosprawnych „Start”, zrzeszająca kluby, trenujące wyłącznie osoby niepełnosprawne oraz te, które przyjęły formułę integracyjną. Kluby mają dostęp do funduszy publicznych pochodzących z Ministerstwa Sportu i Turystyki oraz PFRONu.

PRZYSZŁE TENDENCJE

Polska polityka dotycząca osób niepełnosprawnych została poddana krytyce, przede wszystkim, dlatego że pozostawia większą część obowiązków związanych ze wsparciem na różnych etapach życia, na barkach rodziny, która – jak zaznaczono na wstępie – pozostaje centralną instytucją pomocy społecznej w Polsce. Dotyczy to również osób niepełnosprawnych, które ze względu na swój wiek (dzieci) i/lub ogólny stan zdrowia nie mogą samodzielnie funkcjonować. Protesty rodzin i opiekunów dorosłych osób niepełnosprawnych, które odbyły się wiosną i latem 2018, zwróciły uwagę opinii publicznej na sytuację, kiedy opiekunowie nie mając innego wyjścia rezygnują z działalności zawodowej, aby poświęcić się opiece nad niepełnosprawnymi członkami rodziny. Mimo, że podstawowym problemem są trudności finansowe z jakimi borykają się osoby niepełnosprawne i ich rodziny, obecna debata dotyczy głównie kwestii związanych z usługami (ich niedostosowaniem, niedostępnością lub w ogóle brakiem). W jej wyniku opozycja przedstawiła projekt ustawy, wspomniany w rozdziale na temat długoterminowej opieki instytucjonalnej, który został poddany pod głosowanie i został odrzucony głosami większości rządzącej. Z drugiej strony, rząd przygotował projekt ustawy mający na celu ustanowienie specjalnego funduszu pod nazwą „Solidarnościowy Fundusz Wsparcia Osób Niepełnosprawnych”, który został przyjęty, obecnie ustawa oczekuje na podpis prezydenta. Fundusz będzie finansowany ze środków uzyskanych przez państwo z „podatku solidarnościowego”. Podatek ten jest szczególną formą podatku dochodowego, który będą płacić obywatele, których roczne dochody przekraczają 1 milion złotych (szacowana liczba takich podatników wynosi 21.000). Fundusz przeznaczony jest na finansowanie takich celów jak społeczne i zawodowe wsparcie osób niepełnosprawnych, promocja i ulepszanie systemu wsparcia dla osób niepełnosprawnych oraz rozwijanie innowacji w dziedzinie rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych. Dokładne informacje będą dostępne, gdy zostaną przyjęte szczegółowe przepisy towarzyszące ustawie.

Podczas kampanii do wyborów samorządowych na przełomi października i listopada 2018 roku, poruszony został temat usług dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Najgłośniejszy był przykład Warszawy, gdzie kandydat partii koalicji opozycyjnej zaproponował wprowadzenie programu urlopów wytchnieniowych finansowanych przez samorząd. Mając na uwadze fakt, że niektóre duże miasta już uruchomiły programy urlopów wytchnieniowych, dołączenie Warszawy do tej grupy, mogłoby zachęcić inne gminy i miasta do pójścia w jej ślady.

Najważniejszy jest fakt, że kwestie związane z niepełnosprawnością w ogóle, a zwłaszcza z codziennymi problemami osób niepełnosprawnych oraz ich opiekunów pojawiły się w głównym nurcie debaty publicznej, „okno szansy” zostało otwarte.

ŹRÓDŁA DANYCH

- Dane dotyczące zakładów pracy chronionej (2018): Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Dostępne pod adresem: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/container/niepelnosprawnosci-w-liczbach/rynek-pracy/zpch/2018/Kopia%20ZPCH-I%20polr%20 2018-2.xls>.
- Gąciarz, B.; Kubicki, P. Rudnicki, S, (2014): System instytucjonalnego wsparcia osób niepełnosprawnych w Polsce – diagnoza dysfunkcji, in: Gąciarz, B., Rudnicki, S (red.), Polscy (Nie)pełnosprawni: od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej, Wydawnictwa AGH: 105-126.
- Gdańsk rządzi! Miasto uruchomiło opiekę wytchnieniową (2018.12.09). Dostępne pod adresem: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/674206>,
- Główny Urząd Statystyczny (GUS) (2017): Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2016 r. Dostępne n: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/gospodarka-spoeczna-wolontariat/gospodarka-spoeczna-trzeci-sektor/centra-integracji-spoecznej-kluby-integracji-spoecznej-zaklady-aktywnosci-zawodowej-i-warsztaty-terapii-zajeciowej-w-2016-r-6,5.html>,
- Główny Urząd Statystyczny (GUS) (2018): Oświata i wychowania w roku szkolnym 2017. Dostępne pod adresem: http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/1/13/1/oswiata_i_wychowanie_w_roku_szkolnym_2017_2018.pdf
- Jak i gdzie zacząć uprawiać sport? (2016.15. 09): Dostępne pod adresem: <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/343531>,
- Ogólnopolska Baza Spółdzielni Socjalnych. Dostępne pod adresem: <http://ozrss.pl>
- PFRON – Projekty w trakcie realizacji (2018). Dostępne pod adresem: <http://pzsstart.eu/pfron-projekty-w-trakcie-realizacji/>, dostępne: 30.11. 2018
- Pies - przewodnik osoby niewidomej – informacje ogólne. Dostępne pod adresem: <http://pzn.org.pl/pies-przewodnik-osoby-niewidomej-informacje-ogolne/>
- Polska 2030 (2009). Dostępne pod adresem: <http://polska2030.pl/>
- Rynek zdrowia (2018): Sejm odrzucił projekt ustawy o pomocy osobom niesamodzielnym. Dostępne pod adresem: <http://www.rynekzdrowia.pl/Polityka-zdrowotna/Sejm-odrzucil-projekt-ustawy-o-pomocy-osobom-niesamodzielnym,188206,14.html>
- Turnusy rehabilitacyjne. Dostępne pod adresem: <https://www.turnusy.rehabilitacyjne.pl/>
- Warsztaty Terapii Zajęciowej (2015). Dostępne na: <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,10,warsztaty-terapii-zajeciowej>
- Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (D.U. 1997/123/776). Dostępne pod adresem: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/1997/776/D1997123077601.pdf>
- Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka z nowymi przepisami (2017). Dostępne pod adresem: <https://www.portaloswiatowy.pl/zmiany-w-prawie-oswiatowym/wczesne-wspomaganie-rozwoju-dziecka-z-nowymi-przepisami-14506.html>
- Za życiem. Dostępne pod adresem: <http://niepelnosprawni.gov.pl/p,146,program-za-zyciem>

This fact sheet is prepared as part of the EASPD Re-connecting EU4 you Work Programme 2018.

Copyright©EASPD2018. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system without the prior permission of the copyright owners.
